

Тематична рубрика: **ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ**

УДК 338.58:65.014

Соколов М.О.

д.е.н., професор, професор кафедри статистики, АГД та маркетингу

Сумський національний аграрний університет

SokolovMykola

SumyNationalAgrarianUniversity

Сухостваець А.І.

к.е.н., доцент кафедри економіки

Сумський національний аграрний університет

SykhostavetsAndrii

SumyNationalAgrarianUniversity

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ ТА ЇХ ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES AND THEIR FINANCIAL SUPPORT

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань фінансового забезпечення діяльності підприємств аграрного сектору України. В матеріалі проаналізовано стан наукової думки щодо поняття фінансового забезпечення та дано порівняння з фінансовим механізмом. Проаналізовано структуру джерел фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору України, фінансові результати діяльності підприємств аграрної сфери, джерел формування власного капіталу підприємств сільського,

лісового та рибного господарства України за 2010-2017 рр. Виявлено тенденцію зростання чистого прибутку на 61204,1 млн. грн. в порівнянні з 2010 роком. Аналіз даних показав, що за січень-вересень 2018 року 89% підприємств працювали прибутково та отримали 703,0 млн. прибутку, а 11% отримали збиток 205,4 млн. грн., це найкращий результат по всіх галузях народного господарства України. Доведено, що розвиток підприємств аграрної сфери неможливий без достатніх фінансових ресурсів.

Ключові слова: підприємство, аграрне підприємство, діяльність, фінанси, фінансове забезпечення

Статья посвящена исследованию актуальных вопросов финансового обеспечения деятельности предприятий аграрного сектора Украины. В материале проанализировано состояние научной мысли относительно понятия финансовое обеспечение и дано сравнение с понятием финансового механизма. Проанализирована структура источников финансового обеспечения предприятий аграрного сектора Украины, финансовые результаты деятельности предприятий аграрной сферы, источники формирования собственного капитала предприятий сельского, лесного и рыбного хозяйства Украины за 2010-2017 гг. Выявлена тенденция роста чистой прибыли на 61204,1 млн.грн. по сравнению с 2010 годом. Анализ данных показал, что за январь-сентябрь 2018 89% предприятий работали прибыльно и получили 703,0 млн. прибыли, а 11% получили убыток в размере 205,4 млн. грн., Это лучший результат по всем отраслям народного хозяйства Украины. Доказано, что развитие предприятий аграрной сферы невозможно без достаточного количества финансовых ресурсов.

Ключевые слова: предприятие, аграрное предприятие, деятельность, финансы, финансовое обеспечение.

The article proves that the efficient operation of agrarian enterprises and ensuring high rates of economic development, competitive growth in the context of globalization are largely determined by the level of their financial support and financial management. The purpose of the article is to analyze the financial aspect

of the agricultural enterprises activities and to study the theoretical and methodological principles of the financial support for the activities of enterprises in the agricultural sector. The financial potential of the agro-industrial sector is formed on the basis of its components of the crop production and livestock industry, forestry and fisheries. The organization of financial support for the activities of agricultural enterprises is implemented in the following forms: the use of own resources, the use of credit resources, non-repayable budget funding. The activities of enterprises are primarily affected by the financial support of entrepreneurial activity. To determine the state of financial security, the main factors affecting it will be analyzed. For analysis, we have chosen the volume of sales from the major agricultural crops such as grain, legumes and sunflower. The gross harvest of grain and legumes increased by a factor of 1,8 and of sunflower doubled; at the same time we can observe a constant increase in prices for grain and legumes by a factor of 3,8 and sunflower by a factor of 2,9. The profit from the activities of enterprises in 2017 amounted to 68858,5 million UAH, which is 51688,0 million more than in 2010. The analysis of the level of profitability of operating activities showed that the most successful year was 2015, when this index reached a record 41,7 per cent. In 2017 the level of profitability decreased by 0,5 percentage points compared to 2010. A review of scientific ideas, statistical data on the activities of agricultural enterprises allows us to conclude that the financial security involves not only the independence of enterprises from external sources of financing, but also the support of highly efficient activities, improvement of technological and technical equipment, etc. From this point of view, the priority task in the management of the enterprise is the development and justification of the strategy of its financial support. In order to maintain financial stability and improve the financial support of agricultural enterprises, various instruments for regulating financial and economic activity, presented in the subsystem of financial mechanism instruments can be used.

Key words: enterprise, agrarian enterprise, activity, finances, financial support

Постановка проблеми.Сьогодні агропромисловий сектор економіки є одним з системоутворюючих в бюджеті України. Його розвиток позитивно впливає на соціально-економічний розвиток, створення валової доданої вартості та формує продовольчу безпеку держави. Для успішного просування в галузі необхідно забезпечити достатнє фінансове забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності аграрного виробництва, особливо в умовах реформування та глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями питань діяльності підприємств аграрної сфери та їх фінансового забезпечення займалися такі вчені як: О. Гудзь [1], О. Кириленко [2], Н. Кравчук [3], Я. Ніконова [4], В. Онопрін [5], В. Перков В.І. [6], Петровська [7], О. Романенко [8], П. Стецюк [9], В. Федосов [10], Л. Худолій [11], О. Шутєєва [12], С. Юрій [13].

Цими вченими розглядалися питання фінансового забезпечення та різні аспекти його покращення. Незважаючи на це, деякі аспекти цього важливого питання залишаються не дослідженими, в зв'язку з тим, що постійно змінюється кон'юктура ринку виробництва сільськогосподарської продукції, умови функціонування аграрних підприємств, кліматичні зміни, геополітична ситуація, політичні зміни та інше. Тому проблема фінансового забезпечення актуальна та потребує подальших досліджень.

Мета написання статті полягає у проведенні аналізу фінансового аспекту діяльності підприємств аграрної сфери, вивчення теоретичних та методичних засад фінансового забезпечення діяльності підприємств аграрної сфери, їх тенденцій і особливостей та розробці пропозицій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове забезпечення як економічна категорія постійно перебуває в полі зору провідних науковців. І, як свідчить аналіз літературних джерел на сьогодні єдиної думки стосовно цього питання поки що немає. У працях науковців фінансове забезпечення

визначається як потік фінансових ресурсів, в деяких працях як фінансовий механізм, а також як сукупність складових елементів.

На думку Ніконової Я. [4] фінансове забезпечення, виступаючи одним із значущих каналів руху грошових потоків у виробничій сфері, характеризує здатність фінансової системи сформувати такі економічні відносини між суб'єктами відтворювального процесу з приводу руху фінансових ресурсів, які забезпечать розвиток економіки, необхідний для гарантії національної економічної безпеки, закріплення ролі країни як одного з глобальних лідерів, задоволення соціально – економічних потреб суспільства [4, с. 119]. Деякі науковці фінансове забезпечення розглядають як один із методів фінансового механізму. Такого підходу у своїх наукових працях дотримується О. Кириленко [2, с. 41-42]. С. Юрій і В. Федосов [10, 13], та Н. Кравчук [3, с. 56], які визначають фінансове забезпечення як формування цільових грошових фондів суб'єктів господарювання у достатньому розмірі та їх ефективне використання.

Фінансове забезпечення як підсистему фінансового механізму, яка характеризує зміст впливу фінансів на різні аспекти розвитку суспільства розглядає В. Опарін [5, с. 56]. Як фінансовий механізм фінансове забезпечення, розглядають І. Петровська і Д. Клиновий [3, 7]. На думку В. Федосова фінансове забезпечення це система джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфери [10]. Фінансове забезпечення як покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання та державою визначає О. Романенко [8, с. 18].

Шутєєва О. [12] виділяє ключові ознаки тлумачення сутності поняття «фінансове забезпечення»:

- функція інвестування через фінансові форми;
- елемент фінансового механізму;
- основний метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток через систему фінансування;

- сукупність економічних відносин (система фінансових відносин), що діють через сукупність форм і методів створення, мобілізації і використання фондів фінансових ресурсів;
- процес організації фінансування на основі відповідної системи фінансування;
- процес реалізації безперервного характеру відтворювальних процесів за рахунок власних та залучених фінансових ресурсів. [12].

На думку Гудзь О. та Стецюк П. фінансове забезпечення підприємства здійснюється за рахунок власних фінансових ресурсів, а саме найбільш ліквідних активів підприємства, його грошових засобів та їх еквівалентів, готової продукції а також за рахунок зовнішніх кредитних ресурсів, бюджетного фінансування та інвестиційних коштів [1, 9]. Гудзь О. вважає, що кількісна оцінка рівня забезпеченості фінансовими ресурсами відображається у платоспроможності підприємства[1]. Фінансове забезпечення може бути здійснено за рахунок різних методів – самофінансування, кредитування, державного фінансування, страхування, інвестування. Важливе значення при виборі цих методів має те, до якої галузі економіки належить суб'єкт господарювання, на які ризики наражається, яка специфіка його забезпечення, пише Стецюк П. [9].

Перков В., Добровольський Л. та Мельник О. [6] розглядають фінансове забезпечення, як частину фінансового механізму та такі важливі його показники як: дохід, прибуток, амортизаційні відрахування, фінансові санкції, ціни, орендна плата та дивіденди відносять до фінансових важелів [6].

На діяльність аграрних підприємств в першу чергу впливає фінансове забезпечення підприємницької діяльності. Для визначення стану фінансового забезпечення проаналізуємо основні чинники, що на нього впливають. Фінансовий потенціал агропромислового сектору формується на основі його компонентів рослинницької та тваринницької галузі, лісового та рибного господарства. На даний час за відсутності тимчасово-окупованих територій

Донецької, Луганської областей та АР Крим дещо погіршилися показники кількості підприємств, які займаються діяльністю в аграрному секторі економіки України та знизилися показники податкових надходжень до бюджету країни. Для аналізу, в нашому дослідженні, обрано обсяг виручки від реалізації за основними сільськогосподарськими культурами такими як зернові, зернобобові та соняшник.

Аналізуючи таблицю 1 обсяги виробництва (валовий збір) вибраних культур продукції рослинництва, можна сказати, що валовий збір зернових та зернобобових збільшився в 1,8 разів, а соняшнику в 2 рази, при цьому ми спостерігаємо постійне збільшення цін на зернові та зернобобові культури в 3,8 рази та соняшнику в 2,9 рази.

Таблиця 1

Обсяги виробництва (валовий збір) та ціна реалізації
сільськогосподарських культур

№ п.п.	Назва показника	рік			2018 р. в % до 2010 р.
		2010	2015	2018	
Зернові та зернові та зернобобові культури					
1	Валовий збір, тис. т	39271	60126	70057	178
2	Ціна реалізації,грн/т	1121	2912	4315	385
Соняшник					
1	Валовий збір (у масі після доробки), тис. т	6772	11181	14165	209
2	Ціна реалізації,грн/т	3019	6013	8835	293

Джерело: Сформовано автором відповідно до [14, 15, 16]

Якщо порівнювати валовий збір в 2018 році з 1990 роком для зернових та зернобобових прослідковується наступна тенденція з 1990 року до 2010 року відбулося суттєве зменшення на 23,0 відсотка, а з 2010 року валові збори зросли і в період 2013-2017 року залишалися стабільними, а в 2018 році зросли в порівнянні з 2017 роком на 13,1 відсотка.

Аналіз валових зборів соняшнику (у масі після доробки) показує постійне збільшення зборів особливо в порівнянні з 1990 роком в 5,5 разів, що свідчить про рентабельність виробництва даної культури та підтверджується сумарним експортом соняшникової олії в Індію, Китай та Єгипет. Ціна на дану продукцію постійно зростає, що пов'язано з впливом інфляційних процесів, економічною та політичною нестабільністю в країні.

Основною формою власних фінансових засобів сільськогосподарських підприємств є прибуток підприємств (таблиця 2).

Таблиця 2

Фінансові результати підприємств сільського, лісового та рибного господарства у 2008-2017 рр.

№ п.п.	Назва показника	рік			2017 р. до 2010 р. (+/-)
		2010	2015	2017	
1	Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, млн.грн.	17291,0	103137,6	69344,1	52053,1
2	Чистий прибуток, млн. грн..	17170,5	102849,1	68858,5	51688,0
3	Рентабельність операційної діяльності, %	22,9	41,7	22,4	-0,5п.в.

Джерело: Сформовано автором відповідно до [14, 15, 16]

Аналізуючи таблицю 2 можна сказати, що чистий прибуток від діяльності підприємств в 2017 році склав 78457,7 млн. грн., що на 61204,1 млн. грн. більше ніж в 2010 році. При цьому за січень-вересень 2018 року фінансовий результат діяльності склав 437,6 млн. грн., при цьому 89,0% підприємств спрацювали прибутково та отримали 703,0 млн грн. прибутку, а 11% отримали збиток 265,4 млн. грн. Це найкращий результат по всім галузям народного господарства.

До основних причин збитковості аграрних підприємств можна віднести в першу чергу низьку платоспроможність населення, що не дозволяє підтримувати необхідний рівень попиту на продовольчі товари.

Аналізуючи рівень рентабельності операційної діяльності можна сказати, що найбільш вдалим роком був 2015, коли цей показник досяг рекордної величини 41,7 відсотка. При цьому найбільший рівень показали великі підприємства у який наступні показники: 54,3% рентабельності операційної діяльності та 45,4% рентабельності всієї діяльності. У 2017 році в порівнянні з 2010 роком рівень рентабельності зменшився на 0,5 п. в. Максимальний темп зростання чистого прибутку спостерігався у 2010 році та становив 227,8%, а з 2011 року темпи зростання прибутку мають тенденцію постійного зниження.

Організація фінансового забезпечення діяльності підприємств аграрної сфери реалізується в таких формах: використання власних ресурсів, використання кредитних ресурсів, бюджетне фінансування на безповоротній основі.

Аналізуючи структуру джерел фінансового забезпечення агропромислового сектору України в 2010-2017 роках можемо сказати, що загально в питомій вазі показників залишається стійка тенденція до зміни довгострокових зобов'язань і забезпечення з 14,3% в 2010 році до 6,5% в 2017 році, поточні зобов'язання і забезпечення збільшення з 31,5% в 2010 р. до 45,7% в 2017 році (таблиця 3).

Таблиця 3

Структура джерел фінансового забезпечення агропромислового сектору
України у 2010-2017 рр., %

№ п.п.	Найменування показника	2010 р.	2015 р.	2017 р.	2017р. до 2010р. (+/-)
1.	Власний капітал	52,9	40,14	47,9	-5,1
2.	Зареєстрований капітал	12,4	4,8	5,1	-7,3
3.	Додатковий капітал	14,0	5,2	5,9	-8,1
4.	Резервний капітал	4,4	2,7	3,1	-1,3
5.	Нерозподілений прибуток	20,7	27,0	33,3	12,6
6.	Неоплачений та вилучений капітал	1,4	0,5	0,5	-0,9

Джерело: Сформовано автором відповідно до [14, 15, 16]

Власний капітал аграрних підприємств зменшився з 52,9% до 47,9%, хоча в грошовому виразі відбулося його збільшення приблизно в 4 рази, так як і в цілому по всім джерелам фінансування.

Перспективними інструментами внутрішнього фінансування аграрних підприємств на даному етапі можуть бути збільшення власного капіталу за рахунок залучення інвестицій. Але залучення іноземних інвестицій потребує від аграрних підприємств виконання додаткових вимог, а саме: висновків міжнародного аудиту за декілька років, дотримання внутрішніх стандартів звітності, проведення бюджетування та прогнозування, місця в рейтингах міжнародних агентств, відповідальний менеджмент, прозорості та передбачуваності[11].

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств та їх фінансового забезпечення показав, що на сьогодні без його ефективного розвитку неможливий розвиток аграрної сфери в цілому. В сучасних умовах аграрні підприємства для своєї прибуткової діяльності повинні використовувати раціональні підходи до свого фінансового забезпечення. Подальші наші дослідження ми пов'язуємо з розробкою механізмів покращення фінансового забезпечення підприємств аграрної сфери.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гудзь, О. Є. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси АПК*. 2007. №3-5. С. 100-105.
2. Кириленко О.П. Фінанси (теорія та вітчизняна практика): навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2002. 212 с.
3. Кравчук Н.Я., Горин В.П., Ясеновська Т.Б..Фінанси. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 432 с.

4. Никонова Я.И. Инновационная политика в системе государственного регулирования устойчивого развития национальной экономики. Новосибирск, 2010. 260с.
5. Опарін В. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2002. 240 с.
6. Перков В.В., Добровольський П.А, Мельник О.І. Фінансовий механізм діяльності аграрних підприємств. *ModernEconomics*. 2018. №7. С. 131-138.
7. Петровська І.О. Фінанси (з елементами статистики фінансів): навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2002. 300 с.
8. Романенко О. Фінанси : підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
9. Стецюк П. А. Механізми та інструменти фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва. *Вісник харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. 2015. Вип. 162. С. 40-48.
10. Федосов В.М. Бюджетний менеджмент: підручник. Київ: КНЕУ, 2004. 864 с.
11. Худолій Л.М. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрного бізнесу України. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2014. № 200: С.9-14.
12. Шутєєва О. Теоретичні засади визначення сутності фінансового забезпечення функціонування ринку цінних паперів. *Фінансовий простір*. 2013. № 3(11). С. 118-122.
13. Юрій С.І., Алексеєнко Л.М., Зятковський І.В. Фінанси: підручник. Київ. : Знання, 2008. 611 с.
14. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010р.) Статистичний збірник. Державна служба статистики. 2012. 47 с.

15. Сільське господарство України за 2017. Статистичний збірник. Державна служба статистики. 2018. 245 с.
16. Рослинництво. Статистичний збірник. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES:

1. Hudz, O. Ye. (2007) Dzherela formuvannia finansovykh resursiv silskohospodarskykh pidpriemstv. [Sources of formation of financial resources of agricultural enterprises]. Oblik finansy APK. №3-5. S. 100-105. (in Ukrainian).
2. Kyrylenko O.P. (2002) Finansy (teoriia ta vitchyzniana praktyka) : navch. posib. [Finance (theory and practice): Teach. manual] Ternopil: Aston. (in Ukrainian).
3. Kravchuk N.Ia., Horyn V.P., Yasenovska T.B. (2008) Finansy. [Finances] Ternopil: Ekonomichna dumka. (in Ukrainian).
4. Nykonova Ya.Y. (2010) Ynnovatsionna iapolytyka v systemi hosudarstvennoho rehulyrovanyia i avtoichyvoho razvytyia natsyonalnoi ekonomy. [Innovative policy in the system of state regulation of sustainable development of the national economy]. (in Russian).
5. Oparin V. (2002) Finansy (Zahal'nateoriia) : navch. posibnyk. [Finance (General Theory): Teaching. manual] Kyiv: KNEU. (in Ukrainian).
6. Perkov V.V., Dobrovolskyi P.A., Melnyk O.I. (2018) Finansovyimekhanizmdiiialnostia hrarnykh pidpriemstv. [Financial mechanism of activity of agrarian enterprises] Modern Economics. №7. S. 131-138. (in Ukrainian).
7. Petrovska I.O. (2002) Finansy (z elementamystatystyky finansiv) : navchalnyi posibnyk. [Finance (with elements of finance statistics): tutorial] Kyiv: TsUL. (in Ukrainian).
8. Romanenko O. (2006) Finansy : pidruchnyk. [Finances: a textbook] Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. (in Ukrainian).

9. Stetsiuk P. A. (2015) Mekhanizmy ta instrumenty finansovo-kredytnoho zabezpechennia ahrarynoho vyrobnytstva. [Mechanisms and instruments of financial and credit provision of agrarian production] Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva: Ekonomichna nauka. Vyp. 162. S. 40-48. (in Ukrainian).
10. Fedosov V.M. (2004) Biudzhety imenedzhment : pidruchnyk. [Budget Management: Textbook] Kyiv: KNEU. (in Ukrainian).
11. Khudolii L.M. (2014) Metody ta instrumenty finansovooho zabezpechennia ahrarynoho biznesu Ukrainy. [Methods and tools of financial support of agrarian business of Ukraine] Naukovy visnyk NUBiP Ukrainy. Seriya: Ekonom., ahrary imenedzhment, biznes. № 200: S. 9-14. (in Ukrainian).
12. Shutieieva O. (2013) Teoretychni zasady vyznachennia sutnosti finansovoho zabezpechennia funktsionuvannia rynku tsinnykh papieriv. [Theoretical principles of the definition of the essence of financial support for the functioning of the securities market] Finansovy i prostir. № 3(11). S. 118-122. (in Ukrainian).
13. Iurii S.I., Alekseenko L.M., Ziatkovskyi I.V. (2008) Finansy : pidruchnyk. [Finances: a textbook] Kyiv. : Znannia. (in Ukrainian).
14. Valova produktsiia silskoho hospodarstva Ukrainy (u postiinykh tsinakh 2010r.) (2012) [Gross agricultural output of Ukraine (at constant prices in 2010)] Statystychny zbirnyk. Derzhavna sluzhba statystyky. (in Ukrainian).
15. Silske hospodarstvo Ukrainy za 2017. (2018) [Agriculture of Ukraine for 2017] Statystychny zbirnyk. Derzhavna sluzhba statystyky. (in Ukrainian).
16. Roslynnytstvo. [Plant growing] Statystychny zbirnyk. Derzhavna sluzhba statystyky. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian).